

محبوبه ابراهیمی

مثل رسانه مثل رسالت

اشاره

وسایل ارتباط جمعی ابزاری در دست کسانی هستند که آن‌ها را برای انتقال نوعی پیام به کار می‌گیرند و بدین ترتیب بینش‌ها و اهداف خاص خود را بر رسانه‌ها حاکم می‌کنند. از این رو رسانه‌ها در یک جامعه اسلامی مانند ایران، موظفند تا در راستای تعمیق و تبیین باورهای دینی ملت، کام‌بردارند. آنچه در نوشتار ذیل مورد بررسی قرار گرفته، نقش رسانه‌های جمعی در انعکاس فرهنگ دینی و مقابله با فرهنگ بیگانه است.

کتابخانه‌های انسانی و مطالعات فرهنگی

تعمیر علوم انسانی

صدا و سیما

تلویزیون به سبب استفاده از تصویر و جاذبه‌های بصری، در مقایسه با رسانه‌های دیگر جذابیت بیش‌تری دارد. همین امر وظیفه این رسانه را در تولید برنامه‌های دینی، مضاعف و حساس می‌کند. از همین رو، رهبر معظم انقلاب فرمودند: «همه تلاش‌ها و کارهایی که در کشور صورت می‌گیرد به یک معنا، یک طرف؛ کار رسانه ملی یعنی صدا و سیما طرف دیگر... فرهنگ، مایه اصلی هویت ملت‌هاست... فرهنگ در دست شما کارکنان صدا و سیماست...»^۱

طنزهای بدون پیام

در تلویزیون نیز، همچون رسانه‌های دیگر، برنامه‌های تفریحی مانند سایر برنامه‌ها باید با اهداف ارزشی و پیام‌رسانی تولید شود؛ چرا که رسانه‌های جامعه ارزشی ما با رسانه‌های شرقی و غربی که بر اساس لذت‌جویی و هوسرانی فعالیت می‌کنند، بسیار تفاوت دارند. شنیدن این‌که کمدهای شخصیتهای مانند چارلی چاپلین، مورد تأیید و تحسین رهبر معظم انقلاب باشد،^۲ شاید موجب تعجب گردد؛ اما این امر به سبب هدفمند بودن این کمدها است. بر همین اساس است که ایشان در توصیه‌های خود به مسؤولان صدا و سیما، همواره بر ساخت فیلم‌های پرمحتوا تأکید دارند: «برنامه‌ها و فیلم‌های خنثای بی‌اثر بی‌محتوای بدون پیام مطلقاً پخش نکنید.»^۳

آفت‌های پخش فیلم‌های خارجی

بحران بزرگی که متأسفانه همه شبکه‌های تلویزیونی را در بر گرفته، احساس نیازمندی شدید آن‌ها به پخش فیلم‌های خارجی است؛ دوبله این فیلم‌ها به زبان فارسی، موجب تلفیق بخشی از فرهنگ ایرانی (زبان فارسی) با فرهنگ بیگانه (برهنگی و رفتارهای خارج از عرف و شرع ما) می‌شود و ناخواسته، پیام متناقضی را به ذهن مخاطب منتقل می‌کند. در این میان، اگر پخش فیلم‌های علمی

و آموزشی تولید غرب، ضروری به نظر می‌رسد، باید مراقب و پیروس‌های بیگانه بود و هویت را فدای دستیابی به دانش نکرد.

شکل‌دهی عقاید و رفتار کودکان

تلویزیون امروزه به عنوان مربی و منبع اطلاعاتی، تا حدود زیادی جایگزین والدین و مربیان شده است و مستقیم یا غیر مستقیم الگوسازی می‌کند. با توجه به بالا بودن قدرت این رسانه در انتقال اطلاعات، این خطر وجود دارد که گاه اطلاعات غیر لازم یا مضر مانند خشونت، ترس، پر خاشگری، عصیان، قانون‌شکنی و... به کودک یا نوجوان انتقال یابد و در وجود او ماندگار شود. تأثیر این‌گونه تصاویر بر روی کودکان به حدی است که برای نمونه پسر ۸ ساله هندی با دیدن آگهی مربوط به ماشین لباسشویی در تلویزیون که خرس‌های سیاه و کثیف اسباب‌بازی را سفید و زیبا می‌کنند، برادر یک

در سال‌های اخیر،
محتوای سریال‌ها، اغلب
رنگ و بوی مفاهیم دینی را به
خود گرفته‌اند و سعی در تفسیر
آیات و روایات دارند. مشکل عمده
در این‌گونه تولیدات، عدم آشنایی
صحیح و کامل فیلمسازان با مبانی
دینی است که موجب وارد
کردن شبهاتی در دین
می‌شود.

سال و نیمه‌اش را که

پوستی تیره داشته، در ماشین لباسشویی می‌اندازد تا سفید شود و کودک زیر فشار آب و چرخش دستگه، خفه می‌شود! نقش مؤثر مجریان برنامه‌های کودک را نیز نباید در این زمینه نادیده گرفت. چنان‌که برای مثال، دعای عمو پورنگ (داریوش فرضیایی) در آخر برنامه‌ها برای تعجیل در فرج امام زمان (عج) موجب گردیده تا اغلب کودکان در تماس تلفنی با برنامه، این دعا را در میان دعاهای خود مطرح کنند. این امر نمونه‌ای کوچک از تأثیرگذاری گویش و رفتار مجریان محبوب کودکان بر روی ایشان است که می‌توان از آن در مسیر شکل‌دهی عقاید دینی و باورهای مذهبی در ذهن کودکان بهره گرفت. از سوی دیگر، شخصیت‌های کارتونی مانند پینوکیو، پسر شیجاع، پلنگ صورتی، تام و جری و ده‌ها شخصیت دیگر، به گونه‌ای خاص در ذهن افراد سنین مختلف و به ویژه کودکان ماندگار شده‌اند.

شبهه‌افکنی در دین

در سال‌های اخیر، محتوای سریال‌ها، اغلب رنگ و بوی مفاهیم دینی را به خود گرفته‌اند و سعی در تفسیر آیات و روایات دارند. مشکل عمده در این گونه تولیدات، عدم آشنایی صحیح و کامل فیلمسازان با مبانی دینی است که موجب وارد کردن شبهاتی در دین می‌شود. برای مثال، در سریال میوه ممنوعه، زن واسطه اغوای مرد برای خوردن میوه ممنوعه می‌شود، که این مطابق با روایات توراتی از داستان آدم و حواست، نه

روزنامه‌ها می‌توانند با بهره‌مندی روزانه از احادیث، احکام، پرسش و پاسخ‌های اعتقادی، تفسیر آیات الهی، بزرگداشت بزرگان دینی و اندیشمندان اسلامی و ... دین را به متن زندگی مخاطب وارد کنند.

روایت قرآنی. چرا که قرآن با تعبیر «فأزلهما الشیطان» تأکید می‌کند که شیطان هر دو را فریب داد. یا در سریال‌هایی که شیطان در پوشش انسان نمایش داده می‌شود، به تمام وقایعی که در آینده اتفاق می‌افتد، آگاه است! در حالی

که شیطان چنین قدرتی ندارد.

تضعیف جایگاه خانواده و نقش والدین

صمیمانه نشان دادن روابط دختر و پسر و عدم رعایت حریم نامحرمان در تولیدات سینمایی و تلویزیونی از جمله عواملی است که به فراگیر شدن و عادی جلوه نمودن این فرهنگ غلط در جامعه کمک می‌کند. در بسیاری موارد، والدین عامل اصلی مشکلات جوانان و عقب‌ماندگی‌هایشان مطرح می‌شوند! رفتار والدین، کاملاً نادرست نشان داده می‌شود و در مقابل، رفتار فرزند، منطقی و حق مدارانه. این نکته در برخی تولیدات دینی حتی پا را فراتر نهاده و به عذرخواهی پدر از فرزند، آن‌هم به دلیل استفاده از حق دینی و عرفی‌اش برای نظردهی درباره ازدواج دخترش، می‌انجامد! در مقابل، اقدام دختر که بدون اجازه پدر و تنها از طریق اقدام قانونی، با پسر مورد علاقه‌اش ازدواج و خانواده‌اش را ترک کرده است، منطقی نشان داده می‌شود. این در حالی است که عموماً در فیلم‌ها و سریال‌ها شاهد احترام ویژه فرزندان به والدین و آثار دنیوی آن نیستیم.

مطبوعات

زمانی که جراید، به عنوان اولین رسانه ارتباط جمعی متولد شدند، خبری از اینترنت، ماهواره و دیگر رسانه‌های جمعی نبود. امروزه با وجود تمام ابزارهای پیشرفته باز هم رسانه‌های نوشتاری، جایگاه خود را حفظ کرده‌اند و در میان مردم ارزشمند هستند.

روزنامه‌ها

روزنامه‌ها می‌توانند با بهره‌مندی روزانه از احادیث، احکام، پرسش و پاسخ‌های اعتقادی، تفسیر آیات الهی، بزرگداشت بزرگان دینی و اندیشمندان اسلامی و ... دین را به متن زندگی مخاطب وارد کنند. چاپ بیش از حد آگهی‌های تبلیغاتی به منظور تأمین هزینه‌های روزنامه، روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی را در مخاطب افزایش می‌دهد و هیچ‌گونه نیاز او را برطرف نمی‌سازد. همچنین اختصاص صفحاتی به حوادث، بدون هیچ‌گونه تحلیل روانشناسانه، فقط روحیه خشونت را در مخاطب بارور نموده، افزون بر ریختن قبح جنایت، فضایی ناامن را از جامعه در ذهن مخاطب منعکس می‌کند. اگر هدف، اطلاع‌رسانی باشد، اختصاص یک ستون و یا چاپ پراکنده این اخبار، از حجم تأثیر منفی آن می‌کاهد و جنبه اطلاع‌رسانی را حفظ خواهد کرد.

مجلات

کم‌کاری مجلات مذهبی، سبب شده است تا مطبوعات زرد، بدون داشتن هیچ‌گونه رغبتی افکار خود را رواج دهند. توجه فوق‌العاده به تولیدات سینمایی، فوتبالیست‌ها و هنرپیشه‌های داخلی و خارجی و رخدادهای شخصی و خانوادگی‌شان، طالع‌بینی، داستان‌های پوچ و جنایی، بزرگنمایی حوادث و جنایت‌ها، آگهی‌های مربوط به انستیتوهای زیبایی و فروشگاه‌های لوکس و ... عمده‌ترین بخش‌های این نوع مطبوعات را تشکیل می‌دهند که با صرف هزینه سرسام‌آور و بدون انتقال هیچ‌گونه پیام مفیدی به تولید انبوه می‌رسند.

اینترنت

شبکه جهانی اینترنت با در بر گرفتن حجم انبوهی از اطلاعات و گستردگی زبان‌های انتقال پیام، مسیر ارتباطی قدرتمندی را برای تبلیغ ادیان و آیین‌های مختلف فراهم کرده است. در طول سال‌های حضور این پدیده در کشورمان، قدم‌های خوبی از سوی قشر متدین برای انتقال مفاهیم دینی از مجرای این تکنولوژی برداشته شده است که اگر چه

موسیقی محوری در تولیدات رادیویی

اغلب برنامه‌های رادیویی به ویژه در ساعات شبانگاهی بر محور موسیقی و ترانه شکل‌گیری شده‌اند. در این گونه برنامه‌ها، شنوندگان طی تماس با شبکه، پخش موسیقی و یا ترانه‌ای را درخواست می‌کنند که بلافاصله ترانه درخواستی‌شان

پخش می‌شود. این روال در تمام ساعات پخش برنامه ادامه دارد. تأملی کوتاه نشان می‌دهد که این برنامه‌ها، جز اتلاف وقت و هزینه، نتیجه‌ای ندارد و هیچ‌گونه نیازی را از مخاطب پاسخ‌گو نیستند.

ماهواره

در میان ابزارهایی که فرهنگ و تمدن‌های دیگر را به چالش می‌کشاند، ماهواره اصلی‌ترین ابزاری است که با هدف تهاجم فرهنگی در کشورها به ویژه کشورهای اسلامی جای خود را باز نموده است. تمدن غرب به منظور ترویج سکولاریسم، هزاران شبکه رادیویی و تلویزیونی را تأسیس نموده که به صورت شبانه روزی برنامه‌هایی تخریب‌کننده را پخش می‌کنند. متأسفانه دسترسی به این برنامه‌ها به دلیل تهیه آسان و کم هزینه وسایل ماهواره‌ای، در کشورمان گسترش یافته است.

پیام کوتاه

افزایش چشمگیر مشترکان تلفن همراه و آمار میلیونی ارسال پیام کوتاه (روزانه ۴۵ میلیون پیام) توسط کاربران سبب تبدیل پیام کوتاه به نوعی رسانه نوشتاری دیجیتال شده است؛ این پیام‌های میلیونی پیرامون چهار محور اصلی مناسب‌ها، طنز، عاشقانه و غیر اخلاقی قرار دارند. تمسخر و تضعیف شخصیت‌ها و قومیت‌های گوناگون و نسبت دادن اتهام‌های ناروا و خلاف شأن به اقوام مختلف، اساس پیامک‌های طنز را تشکیل می‌دهند. این روند در درازمدت به تخریب شخصیت‌ها و قومیت‌ها انجامیده، نوعی تفرقه‌افکنی در میان اقوام فارس، لر، ترک، بلوچ، و ... که دارای مذهب و ملیت مشترک هستند پدید می‌آورد. در حالی که از طریق این ابزار پیام‌رسانی، می‌توان جدیدترین اخبار جهان به ویژه جهان اسلام، پیام‌های دینی، نکات اخلاقی و ... را به دیگران انتقال داد.

پی‌نوشت‌ها

- ۱ و ۲. محمدرضا حدادی، امواج بیداری (بایدها و نبایدهای صدا و سیما)، فرا اندیش، اول، ۱۳۸۶، به ترتیب ص ۵۱ و ۶۰.
۳. جام جم، آن لاین.
۴. بقره، ۳۶.
۵. روزنامه جوان، ۱۰ مهر ۱۳۸۶، ص اقتصادی.

در مقایسه با گستردگی جهان اینترنت بسیار کوچک بوده اما شروع نیکی به حساب می‌آید.

سایت‌ها و وبلاگ‌های دینی

برخی کسانی که دغدغه دین را دارند، به پدیده وبلاگ‌نویسی روی آورده، دانسته‌ها و دغدغه‌های خود را از این راه به اطلاع دیگران می‌رسانند. البته آمار وبلاگ‌نویس‌های مذهبی در مقایسه با سایر وبلاگ‌نویسان که به دلیل ناشناس بودنشان، بی‌رحمانه می‌نویسند و همه چیز را نقد می‌کنند، کم است و امید می‌رود که این روند در آینده شکل معکوس به خود گیرد.

ضرورت فیلترینگ

غول عظیم الجثه اینترنت، در عین سودمندی، خطرهای بزرگی را نیز به همراه دارد. عمده‌ترین این خطرها، دسترسی آسان جوانان به اطلاعاتی نامتناسب با شرایط سنی و بایسته‌های دینی آن‌هاست. مهم‌ترین این آفت‌ها پیرامون انحراف‌های جنسی و اخلاقی است که از طریق ویروس‌های از پیش تعیین شده غرب جهت مذهب‌زدایی از جوانان، گریبانگیر آنان می‌شود. ذهن هر انسان عاقل و منصف، ضرورت فیلترینگ سایت‌ها و وبلاگ‌های منحرف‌کننده و مستهجن را تأیید می‌کند.

رادیو

صاحبان شغل‌های شبانه، بانوان خانه‌دار و رانندگان از جمله افرادی هستند که شنیدن صدای رادیو را بر سکوت محیط ترجیح می‌دهند. از این رو به نظر می‌رسد لحظه به لحظه تولیدات این رسانه دارای مخاطب و نیز پر اهمیت است. مخاطبی که ساعت‌ها کنار رادیو می‌نشینند و یا مخاطبی که برای لحظاتی کوتاه موج رادیو را می‌گرداند تا به برنامه‌ای گوش دهد، هر دو باید به حد خود پیامی مفید از رادیو دریافت کنند.

